

თამარ მახარობლიძე
პროფესორი
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

ქართული ჟესტური ენის ზმნის შესახებ

რეზიუმე: ქართული ჟესტური ენა არის დაახლოებით 2500 ყრუ და სმენადაქვევითებული ადამიანების მშობლიური ენა, რომელიც რუსული ჟესტური ენის დიდ გავლენას განიცდიდა საბჭოთა პერიოდში. ეს გავლენა განსაკუთრებით ლექსიკურ დონეზე ჩანს კარგად. თუმცა ქართული ჟესტური ენის გრამატიკული სტრუქტურა ორგინალური, ბუნებრივი ენის საინტერესო სურათს იძლევა.

ჟესტურ ენებს მდიდარი მორფოლოგიური სტრუქტურა აქვთ როგორც ფლექსიური, ასევე დერივაციული თვალსაზრისით. ამ ენების მორფოლოგიისათვის ძირითადი პრობლემა მდგომარეობს შემდგომში: როგორც ასეთი – მორფემა ამ ენებში არის ჟესტით წარმოდგენილი, რამდენადაც ეს ერთადერთი შესაძლებელი ფორმაა, თუმცა ზოგ ჟესტურ ენაში გვაქვს გრამატიკული მნიშვნელობის მეორე მიმიკაც. ჟესტით წარმოდგენილი მორფემა რომ მორფემად იქნეს გააზრებული, საჭიროა რიგი პარამეტრების გათვალისწინება. ერთ-ერთი დასტური იმისა, რომ ეს ფორმა აფიქსია და არა თავისუფალი სიტყვა, არის მისი მუდმივი ადგილი. ასეთი ჟესტი ყოველთვის თან მოჰყვება (ან წინ უძღვის) სახელის ან ზმნის ფუძეს. ზოგ ენაში სიტყვათა რიგი თავისუფალია და ზმნასთან დაკავშირებული თავისუფალი სიტყვა-ჟესტი შეიძლება ზმნის წინაც იყოს და შემდეგაც, მაგრამ არსებობს ფიქსირებული მორფემული პოზიცია. აგრეთვე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი იმისათვის, რომ ჟესტი იქნეს მიჩნეული მორფოლოგიურ აფიქსად, არის მისი გრამატიკალიზაციის პროცესი, რაც უმეტესწილად აისახება ჟესტის დელექსიკალიზაციითა და ეროზიით.

წარმოდგენილი სტატია არის ქართული ჟესტური ენის ზმნის ზოგადი მომოხილვა. ნაშრომში მოცემულია ჟესტურ ენებში

ზმნათა სემანტიკური კლასიფიკაციის პრინციპები და ამ ენაში ზმნური აქტანტების წარმოდგენის ენობრივი საშუალებები.

ზმნური აქტანტების მორფოლოგიური აქტივობა მარკირების დონეზე ძალიან მნიშვნელოვანია ქართული უესტური ენის ზმნის მორფოლოგიისათვის. ეს ენა განიცდის სამეტყველო ქართულის გავლენას, მაგრამ აქტანტების მარკირების სისტემა არ იმეორებს სამეტყველო ქართულის მონაცემებს. კერძოდ, ქართული უესტური ენა მხოლოდ ვინ-კატეგორიის აქტანტების მარკირებას ახდენს, სამეტყველო ქართულისგან განსხვავებით.

საკვანძო სიტყვები: ზმნა, უესტური ენა, სემანტიკური კლასიფიკაცია, აქტანტების მარკირება

Abstract: The Georgian Sign Language (GESL) is a native language of about 2500 Deaf and Hard of Hearing people. GESL has been influenced by the Russian Sing Language in Soviet times. This influence is especially heavy on the lexical level of the language. However, the grammatical structure of GESL shows an interesting picture of the original, natural language.

Sign languages have rich morphological structures in terms of derivation and flexion. The main problem for these languages is that it is very difficult to identify the morpheme, since morphemes are signs. However in some Sign languages the mimic morphemes with grammar content are also observed. In order to understand whether a sign is a word or a morpheme, some appropriate parameters should be taken into account. The morphemic sign always follows or precedes the word (verb). Unlike free words morphemes have strict preverbal or post-verbal positions. The process of grammaticalization with sign erosion and delexicalization is also observed for morphemes.

The presented paper is a general overview of GESL verbal system. This research presents the semantic principles for verbal classification. The paper also briefly describes the argument structure in this language presenting the grammatical means for argument presentation.

The grammatical activity of verbal arguments is a very important case for GESL verbal morphology. GESL is influenced by spoken Georgian, but its argument structure shows the original system. GESL morphologically marks only who-category arguments in contrast with spoken Georgian.

Keywords: verb, Sing languages, semantic classification, acting markd

შესავალი¹. უესტურ ენათა მორფოლოგიის შესახებ

დღეისათვის აღიარებული მოცემულობაა, რომ უესტურ ენებს მდიდარი მორფოლოგიური სტრუქტურა აქვთ როგორც ფლექსიური, ასევე დერივაციული თვალსაზრისით (Meir, *Grammaticalization and modality*; Kimmelman, *Basic argument structure in Russian Sign Language*; Padden, *Interaction of morphology and syntax in American Sign Language*; Bjerva & Börstell, *Complexity influences verb-object order in Swedish Sign Language*; Aissen, *Differential object marking: Iconicity vs. economy*; Aronoff et al., *The paradox of sign language morphology*; Boyes Braem, Penny & Rachel Sutton-Spence *The hands are the head of the mouth*; Bross, *Differential object marking in German Sign Language*; Emmorey, *Perspectives on classifier constructions in sign languages*; Gil, *Sign languages, creoles, and the development of predication*; Napoli Donna Jo et al., *Influence of predicate sense on word order in sign languages*, Vermeerbergen et al., *Simultaneity in signed languages: Form and function*; Makharoblidze & Pfau, *A negation-tense interaction in Georgian Sign Language*). უცხოელ მკვლევართა დიდი ნაწილი თვლის, რომ უესტურ ენებში ძირითადად გვაქვს არა აფიქსური მორფოლოგია, არამედ თანადროული ანუ სინქრონული მოცემულობა (Dryer, *The World Atlas of Language Structures Online*;; Friedman, *The manifestation of subject, object, and topic in American Sign Language*; Wilcox, *GIVE: Acts of giving in American Sign Language*, Holler & Steinbach, *Sign language agreement: A constraint based perspective*; Krebs et al., *Two agreement markers in Austrian Sign Language (ÖGS)*, Liddell, *Agreement disagreements*, Lillo-Martin & Meier, *On the linguistic status of 'agreement' in sign languages*, Makharoblidze, *Indirect object markers in Georgian Sign Language*, Sapountzaki, *Agreement auxiliaries*; Rathmann & Mathur, *Is verb agreement the same cross-modally?*, Padden et al., *Against all expectations: Encoding subjects and objects in a new language*; Pfau & Steinbach, *Pluralization in sign and in speech*; Pfau et al., *The syntax of sign language agreement: Common ingredients, but unusual recipe*; Rathmann, *The optionality of agreement phrase: Evidence from German Sign*

1. კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით, 216702 „ქართული უესტური ენის ზმნის მორფოლოგია“. მინდა, მადლობა გადავუხადო უესტური ენის წყაროებს ნათია და ლამარა ჯაფოშვილებს და თამარ ჯიქიძეს.

Language (DGS); Schembri et al., *Indicating verbs as typologically unique constructions*; Wilcox, *GIVE: Acts of giving in American Sign Language*, Makharobliдзе, *Indirect object markers in Georgian Sign Language*). უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ეს ნიშნავს იმას, რომ შესტი თავისი კინეტიკით ერთდროულად გადმოსცემს რამდენიმე გრამატიკულ მნიშვნელობას და განსხვავებით სამეტყველო ენებისგან, ის არ მოიცავს თანმიმდევრულ აფიქსებს. თუმცა ზოგი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ შესტურ ენებში სინქრონულ მორფოლოგიასთან ერთად პარალელურ რეჟიმში ასევე მოცემული გვაქვს რიგი გრამატიკული კატეგორიების აფიქსური წარმოებაც. უკანასკნელ პერიოდში ამ მოსაზრებას გაცილებით ბევრი მომხრე გამოუჩნდა. მკვლევარებმა ასევე შენიშნეს, რომ შესტური ენები ახლადწარმოქმნილი კრეოლური ენების ბევრ მახასიათებელს იზიარებდნენ, თუმცა შესტური ენები კრეოლური ენებისგან მნიშვნელოვნადაც განსხვავდებოდნენ ერთი თვისებით – კერძოდ, თავისი რთული სინქრონული მორფოლოგიით.

შესტური ენების მორფოლოგიისათვის ძირითადი პრობლემა მდგომარეობს შემდგომში: როგორც ასეთი – მორფემა ამ ენებში არის შესტით წარმოდგენილი, რამდენადაც ეს ერთადერთი შესაძლებელი ფორმაა, თუმცა ზოგ შესტურ ენაში გვაქვს გრამატიკული მნიშვნელობის მექონე მიმიკაც. შესტით წარმოდგენილი მორფემა რომ მორფემად იქნეს გააზრებული, საჭიროა რიგი პარამეტრების გათვალისწინება. ერთ-ერთი დასტური იმისა, რომ ეს ფორმა აფიქსია და არა თავისუფალი სიტყვა, არის მისი მუდმივი ადგილი. ასეთი შესტი ყოველთვის თან მოჰყვება (ან წინ უძღვის) სახელის ფუძეს. ზოგ ენაში სიტყვათა რიგი თავისუფალია და ზმნასთან დაკავშირებული თავისუფალი სიტყვა-შესტი შეიძლება ზმნის წინაც იყოს და შემდეგაც, მაგრამ არსებობს ფიქსირებული მორფემული პოზიცია. აგრეთვე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი იმისათვის, რომ შესტი იქნეს მიჩნეული მორფოლოგიურ აფიქსად, არის მისი გრამატიკალიზაციის პროცესი, რაც უმეტესწილად აისახება შესტის დელექსიკალიზაციითა და ეროზიით.

შესტურ ენებში მეტყველების ნაწილების გარჩევა განსხვავებულია სამეტყველო ენების შესაბამისი კლასიფიკაციისგან. შესტურ ენაში არსებითი სახელი, შესაძლოა, გადმოცემული იყოს მისთვის დამახასიათებელი ნიშნით და ამდენად, იგი ზედსართავს უფრო მოაგავდეს. ასევე, შესაძლოა, არსებითი სახელი გადმოცემული იყოს მისთვის დამახასიათებელი მოქმედების აღმნიშვნელი შესტით და ამრიგად, იგი ველარ განირჩევა ზმნისგან ასეთ შემთხვევებში. ასევე რთულია ზმნებისა და სახელების გარჩევა, რამდენადაც ერთი და იგივე შესტი, შესაძლოა, სახელსაც აღნიშნავდეს და ზმნასაც. მაგალითად:

წერა და კალამი,

საჭმელი და ჭამა.

ასეთივე დამოკიდებულებაა შესტთა შორის 'გადაღება' და 'ფოტოაპარატი', 'სკამი' / 'დასაჯდომი' და 'დაჯდომა' და ა.შ.

ზოგ შემთხვევაში მცირედი სხვაობა არის მოცემული ზმნისა და სახელების აღმნიშვნელ იდენტურ შესტთა შორის. ამერიკულ შესტურ ენაში სახელი უფრო მეტ ფაზას მოიცავს, ვიდრე ზმნა. ქართულ შესტურ ენაში კი – პირიქით: ზმნა უფრო დინამიკური და მრავალფაზიანია, ვიდრე შესაბამისი სახელი. ზოგ შემთხვევაში გვაქვს მცირედი კინეტიკური განმასხვავებელი ცვლილებებიც.

შესტურ ენებში ზმნათა სემანტიკური ჯგუფების გამოყოფა შესაძლებელია ორი პრინციპის მიხედვით:

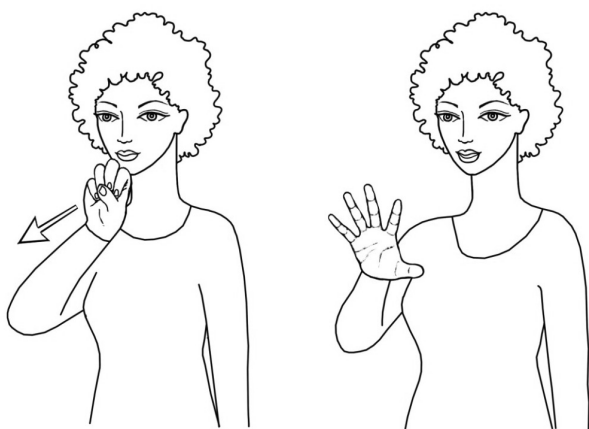
1. პირველი მიდგომა გაუყვება და გაიმეორებს სამეტყველო ენების მიდგომებს. აქ ზმნათა საკლასიფიკაციო მოდელები ზმნების ძირების ლექსიკური სემანტიკის მიხედვით დაჯგუფდება. შესაბამისად, შესაძლებელია, გამოვყოთ გრძნობა-აღქმის, კოგნიტური კონტენტის ანუ ფიქრისა და აზრის, მოძრაობა-გადაადგილების, შრომა-კეთებისა და ვითარება-მდგომარეობის ზმნები. ცხადია, ამ ჯგუფებში ასევე გამოიყოფა რიგი ქვეჯგუფებისა.
2. მეორე მიდგომა კერძოდ შესტური ენების ზმნათა საკუთრივი მახასიათებლების მიხედვით შეიძლება იქნეს ჩამოყალიბებული. ასეთი მიდგომით ზმნათა სემანტიკური კლასიფიკაცია გაითვალისწინებს ზმნის კინეტიკურ მახასიათებლებს და არა მის ლექსიკურ-სემანტიკურ კონტენტს. კერძოდ, შესაძლებელი იქნება ზმნათა შემდეგი ძირითადი ორი ჯგუფის გამოყოფა:

ა. სხეულთან დაკავშირებული ზმნები და

ბ. თავისუფალი ზმნები.

აღსანიშნავია, რომ ზმნის ვალენტობის ცნება, როგორც ასეთი, შესტურ ენებში დაკავშირებულია სწორედ ზმნის კინეტიკასთან. ამ თვალსაზრისით, ა-ჯგუფის ზმნები, (სხეულთან დაკავშირებული ზმნები) სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც წესი, განიხილება მარტივ ზმნებად. ხოლო მეორე ტიპის ზმნებს, შესაძლოა, ჰქონდეთ აქტანტების მიერთების საშუალება. ეს საშუალება (ანუ შესტური ვალენტობა) გააზრებულია კინეტიკურ დონეზე. თუ კინეტიკურად ზმნა მიემართება ობიექტისკენ (ან სუბიექტისკენ), მაშინ ითვლება, რომ ზმნა არის აქტანტებიანი (უცხოეთში ფართოდ გავრცელებული ტერმინოლოგიით – ე. წ. ინკორპორირებული, ანუ ინფლექსიური). ქართული ტრადიციული ენათმეცნიერული სკოლა კი ამ მოვლენას მოიხსენიებს ტერმინით ‘პოლიპერსონალიზმი’.

შესტურ ენებში ეს ორი ძირითადი ჯგუფი გამოიყოფა – მარტივი და ინფლექსიური. როგორც წესი, მარტივი ზმნები თითქმის ყველა შესტურ ენაში საგრძნობლად სჭარბობს მეორე ჯგუფს. ამას ადასტურებს ქართული შესტური ენის ზმნის კვლევებიც (მახარობლიძე 2012-2018). წარმოგიდგინთ ქართულ შესტურ ენაში ინკორპორირებული ზმნების მაგალითებს:

(შე)ბერვა

(გა)ვზავნა

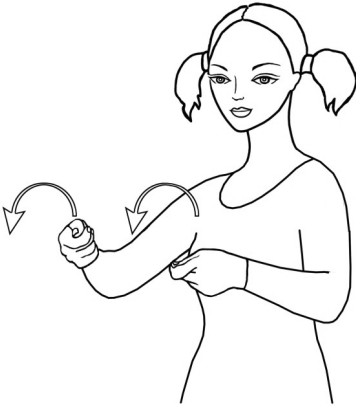
(გა)გღება

(გადა)გღება

(გადა)სროლა

(გადა)დგმა

(გადა)ყვანა

(გადა)თვალთვლება და სხვ.

Les industries créatives et l'éducation à l'ère du numérique

ქართულ უესტურ ენაში (და საერთოდ, უესტურ ენებში) ზმნები ძირითადად დინამიკური უესტებია. უესტის მოძრაობის ზოგადი დახასიათებისათვის შეგვიძლია გამოვყოთ სამი ძირითადი ჯგუფი:

1. ნეიტრალური დინამიკის ვექტორის მქონე – ეს არის ნებისმიერი ტრანექტორიის სხვადასხვა ტიპის ფაზების მქონე დინამიკური უესტები. მაგალითებია:

შესრულება და სხვ.

2. მიბაძვითი ანუ პანტომიმური კინეტიკის ფესტები – ეს არის ფესტები, რომლებიც იმეორებენ ზმნის ლექსიკური სემანტიკით გამონატულ მოძრაობას. მაგალითად:

წერა,

ჭამა,

აალება და სხვ.

ამავე ჯგუფში შედის ზმნები, რომლებიც რაღაც ინსტრუმენტის მეშვეობით სრულდება. როგორც წესი, უესტური ენები წარმოადგენენ ამ ინსტრუმენტით შესრულებული მოძრაობის პანტომიმურ უესტურ მოდელებს.

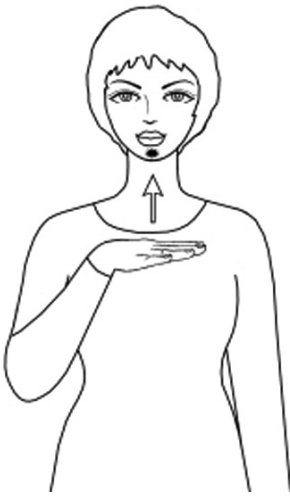
3. შეხებითი დინამიკის ფორმები – ეს არის უესტები, რომელთა წარმოებისას ხდება სხეულზე შეხება. მაგალითებია:

ნლომა,

აზრი/აზროვნება,

საკმარისი / საკმარისია და სხვ.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეორე და მესამე ჯგუფების ყვესტებს, შეიძლება, საზიარო ფორმებიც ჰქონდეთ – მაგალითად: ჭამა, წერა და სხვ.

აღსანიშნავია, რომ ზმნათა ფორმები, შესაძლოა, გადმოგვცემდეს ნულოვან მოქმედებას, ანუ იყოს სტატიკური. ასეთი ფორმებია მდგომარეობა-ვითარების აღმნიშვნელი ანუ სტატიკურ-აღწერილობითი ფორმები. მაგალითებია:

წოლა,

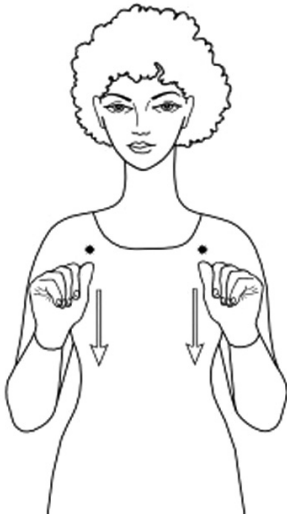

ჯდომა

დგომა და სხვ.

მდგომარეობა-ვითარების ზმნები უმეტესწილად სტატიკური უესტებია. მნიშვნელოვანია, იმ გარემოების აღნიშვნა, რომ ეს ზმნები ასევე, შესაძლოა, იყოს სხეულთან შენებითი უესტებიც. მაგალითად:

მოსვენება,

სიცხე /სიცხის ქონა და სხვ.

ზოგადი სემანტიკური კლასიფიკაცია (ანუ როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნეთ, პირველი პრინციპის მიხედვით განხორციელებული კლასიფიკაცია), ცხადია, იქნება უნივერსალური ხასიათის. აქ, შესაძლოა, გამოვყოთ ზმნის შემდეგი ჯგუფები:

- ფიზიკური აქტივობის ზმნები,
- გონებრივი და ინტელექტუალური აქტივობის ზმნები,
- ფიზიოლოგიური აქტივობის ზმნები,
- კომუნიკაციური აქტივობის ზმნები,
- ვექტორული მახასიათებლების მქონე ზმნები,
- მდგომარეობა-ვითარების აღმნიშვნელი ზმნები.

ამ ჯგუფების სემანტიკა ხშირად განაპირობებს ჟესტურ ენებში ზმნათა ფორმებს და ეს ბუნებრივიცაა, რადგანაც ამ ენებში იკონურობა საკმაოდ მნიშვნელოვან ლინგვისტურ როლს თამაშობს ენის იერარქიის ყველა დონეზე.

ზმნური აქტანტები

ქართულ ჟესტურ ენაში, ისევე როგორც სხვა ჟესტურ და სამეტყველო ენებში, ზმნას შეიძლება ჰქონდეს სუბიექტი და ობიექტები. გავრცელებული მოსაზრების მიხედვით, ჟესტური ენები მრავალპირიანი ზმნების მქონე ენებია, თუმცა თავად პირიანობისა და ვალენტობის ცნებათა გაგება ამ ენებში განსხვავებულია სამეტყველო ენების შესაბამისი კატეგორიებისაგან. პოლიპერსონალურია (ანუ ინკორპორირებულია) ზმნის ფორმა, რომელსაც შეუძლია კინეტიკურად ასახოს ობიექტისკენ მიმართული ან ორიენტირებული დინამიკა. მაგალითად, ზმნა *მიცემა* თითქმის ყველა ჟესტურ ენაში არის ბიტრანზიტული (ანუ დიტრანზიტული) – სამპირიანი.

მიცემა

Les industries créatives et l'éducation à l'ère du numérique

ზმნა უყვარს/სიყვარული კი შესტურ ენათა უმეტესობაში არის მონოპერსონალური.

უყვარს/სიყვარული

სამეტყველო ენის გაგებით, ეს საკმაოდ უცნაურად ჟღერს, რადგანაც ამ ფორმის (უყვარს / სიყვარული) მორფო-სემანტიკა როგორც მინიმუმი ორპირიანია. ის მოიცავს პირს, რომელსაც უყვარს და პირს, რომელიც უყვართ. მაგრამ რადგანაც შესტურში ეს არის სხეულზე შეხებითი ფორმა და თავისი კინეტიკით იგი არ მიემართება ირიბი ობიექტისკენ, ზმნა არ ითვლება ოპირიანად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ზმნის დინამიკა არ შეიცავს ობიექტისკენ მიმართულ ვექტორს და ამრიგად, ასეთი ზმნური ფორმა მონოპერსონალურია შესტური ენების პირიანობის გაგებით. ამ ტიპის ზმნათა შესტური ვალენტობა ნულოვანია.

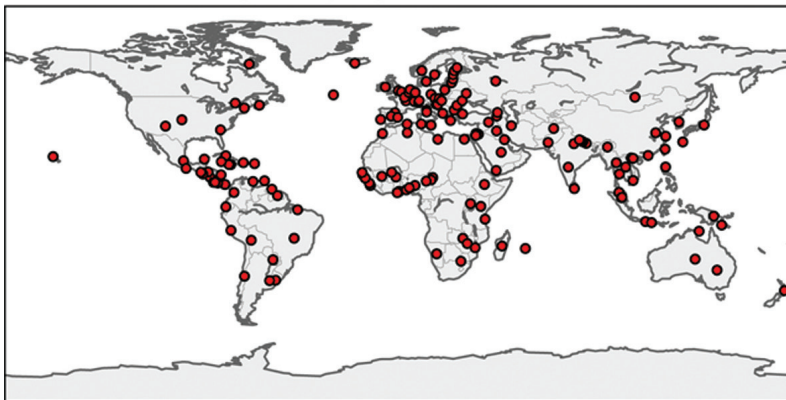
შესტურ ენებში ვალენტობა უტოლდება პირიანობის ცნებას, სამეტყველო ენებში კი ეს ცნებები განსხვავებულია. პირიანობა შესტურ ენებში გაგებულია, როგორც ობიექტისკენ ორიენტირებული კინეტიკური ვექტორი. ზოგადად, შესტური ენები, როგორც სივრცითი განზომილების ვიზუალური ენები, პირიანობისა და ვალენტობის ცნებებს სივრცით ვექტორულ დინამიკას უკავშირებენ. ამრიგად, შესტური ენების ვალენტობის ანალიზისას ამოსავალი არ არის ზმნის ლექსიკურ-სემანტიკური არსი, სამეტყველო ენების სათანადო ლოგიკური ანალიზისგან განსხვავებით. ეს მოცემულობა აუცილებლად გასათვალისწინებელია ფართო ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, რადგანაც ასეთ მიდგომას უდიდესი ცვლილებები შეაქვს ვალენტობისა და პირიანობის ტიპოლოგიურ ანალიზში.

ზმნურ აქტანტთა განხილვისას, უპირველეს ყოვლისა, საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ძირითადი გრამატიკული სხვაობა შესტურ და სამეტყველო ენათა შორის მდგომარეობს ზმნურ აქტანტთა მიმართ მიდგომაში. **სამეტყველო ენებისათვის უპირატესია სუბიექტის კატეგორია, ხოლო შესტური ენებისათვის კი დომინანტია ობიექტი.** ეს გარემოება ნათლადაა აღწერილი ევროპელი კოლეგების რონალდ პფაუსა და მარკუს სტეინბახის ერთობლივ ნაშრომში (*Op.cit.*).

სამეტყველო ენაში პირიანი ზმნა აუცილებლად მოიაზრებს სუბიექტის ქონას, მიუხედავად სუბიექტის რეალური აქტივობის ხარისხისა. ისეთ შემთხვევებშიც კი, როდესაც ზმნა პირნაკლია და აკლია ფორმალური სუბიექტი (მაგალითად, ფორმებში *მეძინება, მცხელა, მცევა* და სხვ.), ამ ფორმებში ენას ობიექტი აქვს გადააზრებული სუბიექტად. ქართული ტრადიციული ენათმეცნიერებაც ამ პოზიციას იზიარებს. სამეტყველო ენებში პირიანი ზმნისთვის სუბექტის კატეგორია ობლიგატორულია, ხოლო ობიექტის აღნიშვნა მხოლოდ პოლიპერსონალური სტრუქტურის ზმნებს შეუძლიათ და ეს ზოგადად, მეორენარისხოვანია სამეტყველო ენების ზმნათათვის. სრულიად განსხვავებული სიტუაცია გვაქვს შესტურ ენებში. აქ დომინანტი ობიექტია. შეიძლება სუბიექტი არც კი იყოს მოცემული წინადადებაში, თუკი ის ადრე უკვე ახსენეს, მაგრამ ობიექტი აუცილებლად ასახული იქნება. განსაკუთრებით საუბარია ირიბ ობიექტზე, რომელიც ხშირად სულიერობის კატეგორიით ხასიათდება.

რადგანაც შესტურ ენებში გვაქვს დომინირებული ირიბი ობიექტი, აქედან გამომდინარე ნათელია, თუ რატომ ითვლება, რომ შესტური ენები ე.წ. ინკორპორირებული ენებია, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პოლიპერსონალური ზმნების მქონე ენებია, როგორც ეს აღნიშნულია მსოფლიო შესტურ ენებში (Hammarström et al.) <https://www.glossa-journal.org/articles/10.5334/gjgl.780/main-text-B26>

Sign languages in the world

Les industries créatives et l'éducation à l'ère du numérique

ობიექტის აღნიშვნა მსოფლიოს მასშტაბით სხვადასხვა სახით ხდება შესტურ ენებში. როგორც ბორსტელის ცხრილი (Börstell, **Object marking in the signed modality** 169) გვიჩვენებს, გრამატიკალიზებული პირი არის ძირითადი რელევანტური დომეინი არგუმენტთა სტრუქტურაში.

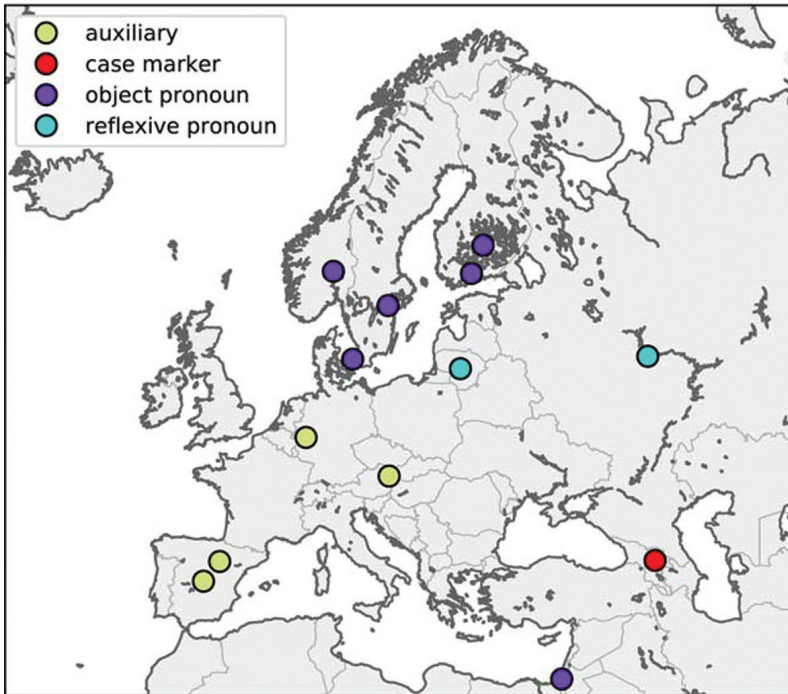
გრამატიკალიზაცია	ენა
პირი → შეთანხმების დამხმარე	ავსტრიული შესტური ენა
	კატალონური შესტური ენა
	გერმანული შესტური ენა
	ესპანური შესტური ენა
პირი → ბრუნვის ნიშანი	ქართული შესტური ენა
პირი → ობიექტის ნაცვალსახელი	დანიური შესტური ენა
	ფინურ-შვედური შესტური ენა
	ფინური შესტური ენა
	ისრაელის შესტური ენა
	ნორვეგიული შესტური ენა
	შვედური შესტური ენა
პირი → რეფლექსური ნაცვალსახელი	ლიტვური შესტური ენა
	რუსული შესტური ენა

(*Ibid.*)

ბორსტელის ცხრილი გრამატიკალიზებული პირის როგორც ძირითადი რელევანტური დომეინის შესახებ არგუმენტთა სტრუქტურაში ამავე ავტორთან გეოგრაფიულად ასე გამოიყურება:

(*Ibid.* 170)

PERSON derivations

ქართულ ფესტურ ენაში ზმნური აქტანტები, შესაძლოა, წარმოდგენილი იყოს რამდენიმე საშუალებით:

1. პირის ნაცვალსახელით – პირის ნაცვალსახელი კი შეიძლება იყოს მითითებითი (დეიქტიური) ან მიმიკური. როგორც წესი, სივრცეში განთავსებული აქტანტის ადგილი არის მითითებითი – მანუალურად ან მიმიკით. აქვე უნდა აღინიშნოს ორი მნიშვნელოვანი გარემოება:

ა. მესამე პირის ზმნური აქტანტისთვის მიჩენილი ადგილი გაბმული ფესტირების პროცესში უცვლელი რჩება;

ბ. ინკორპორირებული ზმნების კინეტიკა მიემართება სივრცეში განთავსებული ირიბი ობიექტისკენ.

2. არსებითი სახელით გამოხატული ზმნური აქტანტები დაირთავენ ბრუნვის ნიშნებს. ეს არის ორი ბრუნვა – ირიბი ობიექტის ბრუნვა დატიური მარკერით და ტრანზიტული ზმნის სუბიექტის ბრუნვა წარსულ დროში – ერგატივის მარკერით. აღსანიშნავია, რომ ეს ორივე ბრუნვა მხოლოდ ადამიანის კლასის არსებით სახელებთან გვხვდება ქართულ ფესტურ ენაში.

3. შესაძლოა, ზმნური აქტანტი არ ჩანდეს რომელიმე წინადადებაში, ანუ მას ჰქონდეს ნულოვანი სინტაქსური მარკირება. ასეთ მოვლენას

Les industries créatives et l'éducation à l'ère du numérique

ადგილი აქვს შესტურ ტექსტში მაშინ, როდესაც წინა წინადადებებში მკვეთრად იყო ესა თუ ის აქტანტი წარმოდგენილი და მომდევნო წინადადებებში მისი გამოტოვება ბუნდოვანებას არ წარმოქმნის. შესტურ ენებს ზოგადად ახასიათებთ ამ ტიპის ელიფსისები. ეს უკავშირდება ენის ეკონომიკურობის პრინციპს.

ერთ-ერთი მიდგომაა ზმნის პირიანობის გაგება ე. წ. ლოკუსის გზით. აქ გამოიყოფა წყარო (სუბიექტი) – საიდანაც იწყება მოქმედება და მიზანი (ობიექტი) – საითკენაც მიემართება მოქმედება.

ლექსიკური თვალსაზრისით, ზმნა შესაძლოა განსხვავებულად გამოიყურებოდეს იმის მიხედვით, სუბიექტი და/ან ობიექტი ვინ კატეგორიაა თუ რა კატეგორია, სულიერია თუ უსულუ. სხვა შესტური ენების მსგავსად, კლასის კატეგორია ქართულ შესტურ ენაში საკმაოდ აქტიურია. განვიხილოთ მაგალითები:

კაცი მიღის

კაცი მიღის ორფეხი

ამ მეორე ალტერნატიული ვარიანტიდან კარგად ჩანს სუბიექტის კლასის კატეგორია ზმნაში. საგულისხმოა, რომ ასევე დასაშვებია მეორე ფორმიდან მხოლოდ პირველი და ბოლო ფესტის გამოყენებაც იმავე შინაარსის გადმოსაცემად. უარყოფით ფორმაში კაცი არ მიღის – ზმნის შემდეგ მოდის უარყოფითი ნაწილაკი „არა“.

მედიის ძალა

როგორც ვხედავთ, აქ კლასის კატეგორია ზმნაში ასახულია კინეტიკურად როგორც ოთხფენის სიარული. შევადაროთ წინა მაგალითს და დავინახავთ აშკარა კინეტიკურ სხვაობას ორფენის (ადამიანის) და ოთხფენის (ძალის) ზმნურ მოქმედებებს შორის, ე.ი. ზმნა *მედი*ს სულიერი კატეგორიის სუბიექტების შემთხვევაში სხვაობს ვინ და რა კლასების მიხედვით.

მანქანა მიდის

ამ წინადადებაში ზმნა *მიდის* წარმოდგენილია განსხვავებული უესტით და ეს დამოკიდებულია სუბიექტის (*მანქანა*) კლასზე. ყოველივე ეს კი ნიშნავს იმას, რომ ენაში არ გვაქვს ერთი *მიდის* ზმნური ფორმა. ამ ზმნის უესტი დამოკიდებულია სუბიექტზე – თუ ვინ ან რა მიდის.

ამ წინადადებაში ზმნის ფორმას აქვს ალტერნატიული ვარიანტიც:

მანქანა მიღის

ჩიტი მიფრინავს

აქ წარმოდგენილი ზმნის პანტომიმური შესტი სუბიექტის კლასის კატეგორიას ასახავს დინამიკური კინეტიკით.

უნდა ითქვას, რომ ქართველი ყრუები უპირატესობას ანიჭებენ ზმნის უწინარესობას კითხვით ფორმებში.

თვითმფრინავი მიფრინავს

ეს არის ეგრეთწოდებული სივრცითი ზმნა, რომელიც დინამიკური, ვექტორული შესტია. როგორც ვხედავთ, აქ გაერთიანებულია სუბიექტის და ზმნის შესტები და წარმოდგენილია ერთიანი ფორმა. თუ შევადარებთ წინა მაგალითს (*ჩიტი მიფრინავს*), სხვაობა სუბიექტის მიხედვით, კლასის კატეგორიის ფარგლებში, ნათელი გახდება.

ზმნის ფორმა იცვლება ზმნის აქტანტის კლასის კატეგორიიდან გამომდინარე. ცხადია, პანტომიმური დინამიკა განსხვავებულია ორფეხა და ოთხფეხა სულიერი არსების სიარულის ან სიბილის შემთხვევაში. ასევე სხვაობაა ფრენის კინეტიკას შორის.

მეზობელი ერგატივის ნიშანი წიგნი მოიტანა

მეზობელმა წიგნი მოიტანა – აქ სუბიექტად წარმოდგენილი სულიერი აქტანტი ერგატივის ფორმას გამოიყენებს (მესამე ფოტო). ეს უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა, რაც ხაზს უსვამს ქართული შესტური ენის უნიკალურ ბუნებას. ზოგადად ცნობილია, რომ შესტური ენებისთვის ბრუნება არ არის დამახასიათებელი. ქართული შესტური ენა კი ამ დებულებას არ იზიარებს. ამასთან მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ ეს ენა არ ახდენს სამეტყველო ქართული ენის ბრუნვათა სისტემის კოპირებას, არამედ აყალიბებს თავის ორიგინალურ სისტემას (მახარობლიძე, *ქართული შესტური ენა*). ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, ეს ერთობ საგულისხმო ფაქტია. ერგატივის ნიშანი წარმოშობით არის ადამიანის შესტი:

ადამიანი

ეს არის ერთხელიანი, დინამიკური, შესტი. ხელისგული მიმართულია პირდაპირ და ქვევით, ოდნავ მოხრილი საჩვენებელი და ცერა თითები გამოსახავენ ღია წრეს, ხელი ქვევით ეშვება. შესტი სრულდება მკერდისა და მხრების დონეზე. როდესაც ეს შესტი აფიქსურ ფორმად გამოიყენება, ამ შემთხვევაში ერგატივის ნიშნად, თავისი სემანტიკიდან გამომდინარე, იგი არ დაერთვის რა კატეგორიის არსებით სახელებს.

ქართულ შესტურ ენაში ერგატიული ბრუნვა ახასიათებს მხოლოდ ვინ-კატეგორიის ადამიანის კლასის სახელებს. ასევე, მხოლოდ ამ კლასის სახელებს აქვთ მეორე აქტანტური ბრუნვა – დატივი.

ნათელია, რომ ქართულ შესტურ ენაში ობიექტის მიხედვითაც იცვლება ზმნა. სულიერი ვინ კატეგორიის ირიბი ობიექტის მქონე ზმნა განსხვავებულია და ეს ნათლად ჩანს წავილე / მოვიტანე და წავიყვანე / მოვიყვანე ოპოზიციაში. საგულისხმოა, რომ სხვა სამეტყველო ენებისგან, ქართულ სამეტყველო ენაშიც ასახულია ამ ტიპის ოპოზიცია. რაც შეეხება ქონა-ყოლის ოპოზიციას, რომელიც ქართულ სამეტყველო ენაში კარგად არის ჩამოყალიბებული ვინ-რა კატეგორიის მიხედვით, ქართულ შესტურ ენაში ასეთი ოპოზიცია არ არსებობს. აქ აშკარაა რუსული (შესტური) ენის გავლენა. უფრო მეტიც, არ არის სხვაობა ქონა-ყოლასა და ყოფნა ზმნას შორის. ამ პირველადი ზმნის პოსესიური და ეგზისტენციალური ფორმები ქართულ შესტურ ენაში ერთნაირადაა წარმოდგენილი.

მნიშვნელოვანია იმ გარემოების აღნიშვნა, რომ ნეიტრალურ პოზიციაში (დესტინაციურ-პოსესიური თვალსაზრისით) ირიბ ობიექტს აქვს თავისი დამახასიათებელი ნიშანი – ეს, ფაქტობრივად, არის დატიური მარკერი, რომელიც მხოლოდ ვინ კატეგორიის ირიბ ობიექტთან გამოიყენება. ამ მორფოლოგიური აფიქსის შესტი ასე გამოიყურება:

ირიბი ობიექტის დატიური მარკერი

წინადადებაში მე ვუთხარი დედას ეს ამბავი. ეს უესტი იქნება წარმოდგენილი სიტყვა დედას შემდგომ:

მე ვუთხარი დედა დატიური ნიშანი ეს ამბავი

რეალურად, ეს არის ირიბი ობიექტის ერთ-ერთი ნიშანი და ამრიგად, ეს არის ერთ-ერთი რამ (სხვა ფაქტორებთან ერთად), რაც ათავისუფლებს სიტყვათა რიგს ქართულ ფესტურ ენაში და ამ ენაში აყალიბებს მდიდარ მორფოლოგიას. დატივის ნიშანი შენარჩუნებულია კითხვითსა და უარყოფით წინადადებებშიც. უარყოფით ფორმაში, როგორც მოსალოდნელი იყო, უარყოფითი ნაწილაკი ჩნდება ზმნის შემდეგ.

ზმნური აქტანტების ასეთი აქტივობა (მარკერების ქონის დონეზე) ძალიან მნიშვნელოვანია ამ ენის მორფოლოგიისათვის. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ ის გარემოება, რომ სამეტყველო ქართულის გავლენას, ცხადია, ვერ გაექცევა ქართული ფესტური ენა, მაგრამ აქტანტების მარკირების მისი სისტემა არ იმეორებს სამეტყველო ქართულის მონაცემებს. კერძოდ, ქართული ფესტური ენა მხოლოდ ვინ კატეგორიის აქტანტების მარკირებას ახდენს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში ზმნა პირიანი ფორმით გვაქვს გამოყენებული მეტი სიცხადისთვის. თუმცა ზოგადად, ეს არის უპირო ფორმები. პირის გაგებას ზმნებს აძლევს აქტანტური ფესტები. გაბმული ფესტირების პროცესში ბევრ წინადადებაში, შესაძლოა, სუბიექტი არც კი იყოს წარმოდგენილი, ან აღარ განმეორდეს ობიექტი ანლო პოზიციაში, მაგრამ ზმნა მაინც პირიან ფორმად იქნება გააზრებული და მისი პირიანი ფორმით თარგმანიც უპირიანია. გლოსირების დროს კი ხდება ფორმათა დეტალური ანალიზი და ცხადია, ასე წარმოდგენილი ფესტური ზმნა იქნება უპირო ფორმით. ამრიგად, მე ცალსახად ვიზიარებ შეხედულებას, რომელიც მხარს უჭერს ფესტური ზმნების პირიანი ფორმებით გადმოცემას სამეტყველო ენებში. განსაკუთრებით კი ეს ეხება ზმნური აქტანტების შესახებ მსჯელობის პროცესს.

ბიბლიოგრაფია

Aissen, Judith, «Differential object marking: Iconicity vs. economy», in Natural Language & Linguistic Theory 21(3), 2003, p. 435–483, <https://doi.org/10.1023/A:1024109008573> (ნახვა)

Aronoff, Mark, Irit Meir & Wendy Sandler, «The paradox of sign language morphology, in Language 81, 2005, p. 301–344, <https://doi.org/10.1353/lan.2005.0043> (ნახვა)

Bjerva, Johannes & Carl Börstell, «Complexity influences verb–object order in Swedish Sign Language», in Dominique Brunato, Felice Dell’Orletta, Giulia

- Venturi, Thomas François & Philippe Blache (Eds.), *Proceedings of the 1st Workshop on Computational Linguistics for Linguistic Complexity (CL4LC)* [26th International Conference on Computational Linguistics (COLING 2016)], Osaka, International Committee on Computational Linguistics (ICCL), p. 137–141.
- Börstell, Carl, *Object marking in the signed modality: Verbal and nominal strategies in Swedish Sign Language and other sign languages*, Stockholm, Stockholm University, 2017.
- Boyes Braem, Penny & Sutton-Spence, Rachel (Eds.), *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages*, Berlin, Signum, 2001.
- Bross, Fabian, *Differential object marking in German Sign Language: Animacy and definiteness as cross-linguistically stable cognitive concepts*, Presentation at the VIII International Symposium on Intercultural, Cognitive and Social Pragmatics, Universidad de Sevilla, 2018.
- Dryer, Matthew S. & Martin Haspelmath (Eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*, Leipzig, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 2013, <http://wals.info/>. (6sb3s)
- Emmorey, Karen (Ed.), *Perspectives on classifier constructions in sign languages*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 2003, <https://doi.org/10.4324/9781410607447> (6sb3s)
- Fenlon, Jordan, Adam Schembri & Kearsy Cormier, «Modification of indicating verbs in British Sign Language: A corpus-based study», in *Language* 94(1)/2018, p. 84–118, <https://doi.org/10.1353/lan.2018.0002> (6sb3s)
- Friedman, Lynn A., «The manifestation of subject, object, and topic in American Sign Language», in Charles N. Li (Ed.), *Subject and topic*, London/New York, Academic Press, 1976, 127–148.
- Gil, David, «Sign languages, creoles, and the development of predication», in Frederick J. Newmeyer & Laurel B. Preston (Eds.), *Measuring grammatical complexity*, Oxford, Oxford University Press, 2014, p. 37–64, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199685301.003.0003>
- Hammarström, Harald, Forkel, Robert, Haspelmath, Martin & Bank, Sebastian, *Glottolog 2.7*. Jena, 2016, <http://glottolog.org>
- Holler, Anke, Steinbach, Markus, «Sign language agreement: A constraint based perspective», in Muller, Stefan, & Richter, Frank (Eds.), *Proceedings of the 25th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar*, University of Tokyo, Stanford, CA: CSLI Publications, 2018, p. 49–67.
- Kimmelman, Vadim, «Basic argument structure in Russian Sign Language», in *Glossa, A journal of general linguistics* 3(1) 2018, p. 1–39, <https://doi.org/10.5334/gjgl.494> (6sb3s)
- Krebs, Julia, Ronnie B. Wilbur & Dietmar Roehm, «Two agreement markers in Austrian Sign Language (ÖGS)», in *Sign Language & Linguistics* 20(1), 2017, p. 27–54. <https://doi.org/10.1075/sll.20.1.02kre>

- Leeson, Lorraine & John Saeed, «Word order», in Roland Pfau, Markus Steinbach & Bencie Woll (Eds.), *Sign language: An international handbook*, Berlin/Boston, MA: De Gruyter Mouton, 2012, p. 245–265.
- Liddell, Scott K., «Agreement disagreements», in *Theoretical Linguistics* 4(3–4), 2011, p. 161–172, <https://doi.org/10.1515/thli.2011.012> (წახვა)
- Lillo-Martin, Diane & Meier Richard P., «On the linguistic status of ‘agreement’ in sign languages», in *Theoretical Linguistics* 37(3–4), 2011, p. 95–142, <https://doi.org/10.1515/thli.2011.009> (წახვა)
- Makharoblidze, Tamar, «Indirect object markers in Georgian Sign Language», in *Sign Language & Linguistics* 18(2), 2015, p. 238–250, <https://doi.org/10.1075/sll.18.2.03mak> (წახვა)
- Makharoblidze, Tamar & Pfau, Roland (2018) «A negation-tense interaction in Georgian Sign Language», in *Sign Language & Linguistics*, 21:1, John Benjamins Publishing Company. 2018, p. 135–149.
- Makharoblidze, Tamar, «Verbal Temporal Categories in Georgian Sign Language», in (GESL) *Moambe*, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Tbilisi, Georgian Academy Press, Vol.12, no 1, 2018, p.125–128.
- Makharoblidze, Tamar, «Concerning Some Issues of Imperfective Modality in Spoken and Signed Georgian», in *Historical Linguistics of the Caucasus*, Paris-Makhachkala, 2017, p.132–135.
- Makharoblidze, Tamar, «Indirect object markers in Georgian Sign Language», in *Sign Language & Linguistics*, no18 (2), 2015, John Benjamins Publishing Company, p. 238–250.
- Meir, Irit, «Grammaticalization and modality: The emergence of a case-marked pronoun in Israeli Sign Language», in *Journal of Linguistics*, 39(1), 2003, p. 109–140, <https://doi.org/10.1017/S0022226702001664> (წახვა)
- Napoli, Donna Jo, Sutton-Spence, Rachel & Müller de Quadros, Ronice, «Influence of predicate sense on word order in sign languages: Intensional and extensional verbs», in *Language* 93(3), 2017, p. 641–670. <https://doi.org/10.1353/lan.2017.0039> (წახვა)
- Padden, Carol, *Interaction of morphology and syntax in American Sign Language*. New York, NY/London, Garland Publishing, Inc, 1988.
- Padden, Carol, Meir, Irit, Sandler, Wendy & Aronoff, Mark, «Against all expectations: Encoding subjects and objects in a new language», in Donna B. Gerdts, John C. Moore & Maria Polinsky (Eds.), *Hypothesis A/hypothesis B: Linguistic explorations in honor of David M. Perlmutter*, Cambridge, MA, MIT Press, 2010, p. 383–400.
- Pfau, Roland & Steinbach, Markus, «Pluralization in sign and in speech: A cross-modal typological study», in *Linguistic Typology* 10(2), 1 2006, p. 35–182, <https://doi.org/10.1515/LINGTY.2006.006> (წახვა)

- Pfau, Roland & Steinbach, Markus, «PERSON climbing up a tree (and other adventures in sign language grammaticalization)», in *Sign Language & Linguistics* 16(2), 2013, p. 189–220, <https://doi.org/10.1075/sll.16.2.04pfa> (ნახვა)
- Pfau, Roland, Salzmann, Martin & Steinbach, Markus, «The syntax of sign language agreement: Common ingredients, but unusual recipe», in *Glossa, A Journal of General Linguistics* 3(1). 107, 2018, <https://doi.org/10.5334/gjgl.511> (ნახვა)
- Rathmann, Christian, «The optionality of agreement phrase: Evidence from German Sign Language (DGS)», in William Earl Griffin (Ed.), *The role of agreement in natural language: Proceedings of the 5th Annual Texas Linguistics Society Conference*, Austin, TX: Texas Linguistics Forum, 2003, p. 181–192.
- Rathmann, Christian & Mathur, Gaurav, «Is verb agreement the same cross-modally?», in Richard P. Meier, Kearsy Cormier & David Quinto-Pozos (Eds.), *Modality and structure in signed and spoken languages*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p. 370–404.
- Sapountzaki, Galini, «Agreement auxiliaries», in Roland Pfau, Markus Steinbach & Bencie Woll (Eds.), *Sign language: An international handbook*, Berlin/Boston, MA: De Gruyter Mouton, 2012, 204–227.
- Schembri, Adam, Cormier, Kearsy & Fenlon, Jordan, «Indicating verbs as typologically unique constructions: Reconsidering verb 'agreement' in sign languages», in *Glossa: A Journal of General Linguistics* 3(1). 89, 2018, <https://doi.org/10.5334/gjgl.468> (ნახვა)
- Vermeerbergen, Myriam, Leeson, Lorraine & Crasborn, Onno (Eds.), *Simultaneity in signed languages: Form and function*. Amsterdam/Philadelphia, PA: John Benjamins, 2007. <https://doi.org/10.1075/cilt.281> (ნახვა)
- Wilcox, Phyllis P., «GIVE: Acts of giving in American Sign Language», in John Newman (Ed.), *The linguistics of giving (Typological Studies in Language)* 36, 1998, p. 175–208. <https://doi.org/10.1075/tsl.36.07wil> (ნახვა)
- მახარობლიძე, თამარ, *ლინგვისტური წერილები – IV*, თბილისი, წიგნის ფაბრიკა, 2018.
- მახარობლიძე, თამარ, *ლინგვისტური წერილები – III*, თბილისი, თსუ, არნოდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, 2016.
- მახარობლიძე, თამარ, *ქართული ეესტური ენის ლექსიკონი*, თბილისი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, 2015.
- მახარობლიძე, თამარ, *ქართული ეესტური ენა*, თბილისი, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, USIAD, Save The Children International, 2012.
- მახარობლიძე, თამარ, «ქართული ეესტური ენის ლექსიკის შესახებ», in იკე, ტ. 43, თბილისი, ა. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, 2015, გვ.116-144.

- მახარობლიძე, თამარ, «პოლიპერსონალიზმი ფესტურ ენებში», საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია *ენა და კულტურა*, შრომები III, ქუთაისი, 2015, გვ. 231-238.
- მახარობლიძე, თამარ, «დროის სისტემა ქართულ ფესტურ ენაში», in *ენათმეცნიერების საკითხები*, ეძღვნება ი. მელიქიშვილის ხსოვნას, თბილისი, თსუ, 2014, გვ. 209-218.
- მახარობლიძე, თამარ, «ზმნათა უღვლილება ქართულ ფესტურ ენაში», in *კავკასიოლოგთა III საერთაშორისო კონგრესი მულტიკულტურალიზმი და ტოლერანტობა კავკასიაში*, თბილისი, თსუ, 2013, გვ. 231-233.
- მახარობლიძე, თამარ, «The Category of Version in Georgian Sign Language». (ვერსიის კატეგორია ქართულ ფესტურ ენაში), in *კადმოსი ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი*, 5/2013, თბილისი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გვ. 168-191.
- მახარობლიძე, თამარ, «ფესტური ენები», in *ქართული ენის ინსტიტუტის შრომები* 2/2012, თბილისი, თსუ, გვ. 159-171.
- მახარობლიძე, თამარ, (2012) «მოქმედების დრო ქართულ ფესტურ ენაში», in *კავკასიოლოგიური ძიებები – IV*, თბილისი, თსუ, გვ. 77-79.